

ZAPOVIJEDI KOOPERATIVNOG VJERONAUKA

BERNHARD JENDORFF
Justus-Liebig-Universität
Karl-Glöckner-Str. 21 H
D-35394 Gießen

Pregledni članak
Primljeno 25. 10. 1997.
UDK 268

Sažetak

Sadržaji i metode vjeronauka dvije su strane iste medalje. Učenici su Božji suradnici. To je dostojanstvo vjeroučiteljevih suradnika nepovredivo. Vjeroučitelj treba pripremiti, ali ne i preisplanirati vjeronauk kao napet, otvoren proces poučavanja i učenja. Učenici trebaju biti uključeni u planiranje. Zajedničko planiranje pretpostavlja konkretne informacije subjekta koji uči. Djelatna kooperativnost i interakcija zahtijevaju dulje vrijeme za razmišljanje i djelovanje. Njeguje se polaganost koja zahvaća dubinu. Vjeroučitelji se preškoluju od poučavatelja koji puno govori u savjetnika koji sluša. Pojedinaac koji osobno određuje, djeluje i odgovoran je brani se od učiteljevih monologa ili isključivog pojedinačnog rada. Načela katoličkog društvenog nauka zastupaju partnerski rad i rad u skupini. Samo se s onima koji jednako razmišljaju može u vjeronauku izgraditi kultura suočavanja koja dotiče i najdublja osobna pitanja i misli.

Ključne riječi: vjeronauk, kooperativnost, dostojanstvo čovjeka, vjeroučitelj, planiranje nastave, elementarizacija, učenik, interakcija, puno pričanja, metode, društveni oblik, samostalni rad, rad u skupini, katolički društveni nauk, kultura suprotstavljanja

Za religijsku pedagoginju i pedagoga, kao i za svakog vjeroučitelja "kooperativnost" je prije svega teološka kategorija, a tek zatim "osnovni ton" religijskodidaktičke svakodnevnice melodije.

1. Poštuj svoj teološki temelj: Ljudi su Božji suradnici!

Apsolutni Bog-Stvoritelj daruje svakom čovjeku nedodirljivo i neotuđivo osobno dostojanstvo. Na temelju toga i u školskim su procesima poučavanja i učenja samostalnice i učenici kao i učitelji u načelu jednakopravni pred Bogom, jednako nepotpuni i krhki te ih Bog jednako potvrđuje i prihvaća. Pojedinci na vjeronauku određeno vrijeme tvore kooperativnu zajednicu različitih karizmi, darova, težnji i interesa, koji teže k zajedničkom cilju. Put prema tom cilju obilježen je samoodređe-

njem, osobnim djelovanjem i odgovornošću. Pretjerana skrb ili čak prevlast isključene su pomoću pravila timskog rada.

Prednost iskustva i znanja pedagoga i učiteljice nikad ne umanjuju dostojanstvo osobe, nego ga jasno iznose na svjetlo istine. Količinsko "Više od..." pedagoginje i pedagoga čine te su raspoloženi pozitivno promicati stvaralačke snage svojih učenica i učenika¹ za postizanje ciljeva učenja i poučavanja.

Ako je Bog sveobuhvatna stvarateljska sila, koja oslobađa svojstveno aktivno

¹ U skladu s raširenom praksom ne samo u njemačkom govornom području, autor ovdje istovremeno upotrebljava riječ: učenica i učenik. Kako je i ovaj članak uvjetovan skućenošću prostora koji mu je na raspolaganju, autor napominje da će ubuduće jedino iz tog razloga upotrebljavati muški oblik za množinu, npr. učenici, učenikâ (nap. prev.).

stvaralačko sudjelovanje svakog čovjeka te ga uzdiže do sustvaratelja i suoblikovatelja svijeta, tada i vjeroučitelji i religijska pedagoginja tim manje smiju dopustiti da zakržlja bogatstvo misli u glavama njihovih učenika, nepotrošivo stvaralaštvo mladih srca, oblikovateljska snaga mladenačkih ruku i nogu mladih upravljenih zajedništvu na često mukotrpnom putu učenja što ga otežava kamenje ljudskih problema i rupe na putu neznanja.

Zajednica jednakih pazi da nitko i nikad čak ni lagano ne ošteti ili ne iskrivi Božju sliku i priliku. Zaustavit će se već i najmanji napad na dostojanstvo nekog čovjeka: npr. da mu se ne dopušta izraziti osobno mišljenje o zajedničkom putu.

Tko u vjeronauku sa svojim učenicima istinski tj. djelatno ne surađuje, tko mlade ljude od prvog vjeronaučnog sata polako i smišljeno ne uključuje u planiranje svog puta, tko s njima zajedno "iskreno" ne uči, tko s njima ne dijeli odgovornost za put i tko ga sa svojim suradnicima iz nemara ne privede k cilju, mora postaviti pitanje svoje (strukovne) duhovnosti i mora odgovoriti na pitanje je li pravedan prema mladim Božjim suradnicima.

II. Temeljito se pripravi, ali ne misli da je Tvoje djelomično planiranje jedino planiranje!

Nastava je napet otvoren proces, koji se odvija između pripreme učitelja kod kuće za pisanim stolom, upravljene određenom cilju te aktualne impulzivnosti i stvaralaštva učenika s druge strane. Tko tu napetost jednostrano razrješava, zastrašuje mlade ljude i kod njih stvara frustrirane flaute umjesto duhovnog pokreta ili pak samoga sebe dovodi u zabludu mladenačkim nejasnim predodžbama i kratkotrajnim interesima završavajući tamo gdje nije htio.

Nužno usmjerenje prema cilju učenja i poučavanja ugroženo je "napuhanom pripremom". Ona se - vjerojatno zbog krivo shvaćenog usmjeravanja učenika - više pozuda u slučajeve nego u temeljitu stručnu, znanstvenu i didaktičku pripravu rješenja višestrukog teološkog problema s kojim su

učenici usko povezani. Kod ishitrene priprave nekoliko trenutaka prije zatvaranja vrata onaj tko treba uvesti u religijski proces učenja, moderirati taj proces i voditi k nekom cilju, ne uočava četiri vida elementariziranja.² Ti vidovi obuhvaćaju i "stručnu stranu" predmeta nastave kao i "učeničku stranu", kako bi se došlo do odgovora koji je neovisan o osobi i koji nije uvjetovan odnosno nije ovisan o razvojnopsihološkim ili iskustvenim zahtjevima mladih ljudi:

- osnovne strukture teološkog činjeničnog stanja, njegovih konstitutivnih i karakterističnih temeljnih sastavnica i oznaka;
- osnovne istine, središte kršćanske vjere: Božje postojanje i djelujuća istina, koja jedina osvješćuje;
- osnovna iskustva, koja se u tim strukturama očituju; pomoći učenicima da ne budu pogođeni i zbunjeni, da osjete kako su i oni važni, da se to ne odnosi samo na ljude iz prošlosti, nego se to na isti način svakako odnosi i na današnje ljude i za njih je životno značajno;
- osnovni počeci i pristupi, pretpostavke koje su društveno, kršćanski i životno-povijesno uvjetovane, kako bi ih mladi mogli "točno" obraditi.

Tko svoje učiteljsko planiranje postavi kao nešto apsolutno i ne drži ga otvorenim, oštećuje one zbog kojih se vjeronauk odvija, njihovu potencijalnu i vrlo vjerojatno tek početno izraženu kompetenciju planiranja. Takav ne uvažava karizme mladenačkog gledanja, prosuđivanja i obrade pristupa nekog teološkog pitanja. Tko svoje učiteljsko planiranje ne upotpunjuje učeničkim planiranjem, ne treba se čuditi ako se zrelost mladih osobnosti lagano gasi, ako reagiraju kao objekti, a ne kao subjekti pouke koji tijekom procesa učenja argumentirano dijalogiziraju.

Rad na zajedničkom djelu poučavanja i učenja nužno zahtijeva usku suradnju učiteljskog i učeničkog plana od početne situacije do sažetka postignutog i gledanja na ono što u budućnosti tek treba obraditi. Samo dvodjelni, obostrano usklađeni zajednički plan sprječava konkurenciju osoba, neusklađeno "zajedničko trčanje" njihovih

mišljenja, ideja i pretpostavki. Ako se ne želi da put bude promašen, samostalne učenike treba uključiti u pripravu samog tjeka putovanja.

Kooperativno planiranje nastave, kod kojega gleda više očiju a ne samo dva učiteljeva oka i kod kojega na buduću smjer kretanja misli više od jedne glave, može biti model međugeneracijskog učenja. Obostrano izneseni argumenti u pravilu potiču na ispravljanje smjera. Na kraju - odnosno na početku - stoji tada obavezna nagodba o zajedničkom radu. Tek naslućivanim prekidom ugovora može se suradnik ili suradnica osloboditi preuzete odgovornosti za uspjeh. Kooperativnost kod planiranja nastave je kamen temeljac demokratskog ponašanja zrelih osoba u školi društva u kojoj ljudi ne žele postići dogovorene rezultate koji se odnose ne samo na radna nego i na životna usmjerenja.

III. Konkretno i poticajno obavijesti svoje učenike o zajedničkom radu!

Vjeronauk je opterećen (ne)utemeljenom pretpostavkom da se za taj predmet ne treba gotovo ništa raditi i da se tu mogu isključiti i bolne loše ocjene.³

Put prema učeničkom radu vodi preko osobnog "prvotnog sredstva" (A. Mönnich), religijskog pedagoga ili religijske pedagoginje. I za vjeronauk vrijedi: tko ništa ne ulaže, nazaduje. Ako vjeroučitelj i vjeroučiteljica za svoj predmet ne pokazuju nikakvo ili tek slabo dokazivo radno zalaganje, ne mogu ni očekivati da će njihovi učenici nadoknaditi taj nedostatak.

Jesu li buduću vjeroučitelji i vjeroučiteljice na sveučilišnoj teologiji tek kratkoročno zasićeni, ali ne i potaknuti da dalje uče? Jesu li u sebi dali otkaz korelacijskoj didaktici koja posebnost mladenačkih životnih iskustava nikad ne pretpostavlja kao nešto što je "već odavno poznato" i gotovo svakodnevno mladima koji odrastaju s čistim postmodernim prozorom prema onostranosti kako bi dobročiniteljski tonovi i boje Blagovijesti Isusa Krista mogle prispjeti k ljudima? Iskorištavaju li učitelj i učiteljica svaki školski dan tako neizmjereno

duboko da ne osjećaju više nikakvu žeđ za svježim odgovorima?

Temeljni predmet "religija", čije teme - prvenstveno pitanja o Bogu - ljudi nalaze u svojoj nutринi i koje ih izazivaju na suočavanje s time, ne smije postati sporedan predmet, u kojemu se puno raspravlja⁴, ali se ne radi u dubinu. Vjeronauk živi zahvaljujući ljudima koji su oduševljeni teologijom, koji se kao autentične osobnosti usuđuju dovesti u situaciju u kojoj ih njihovi učenici unakrsno ispituju. Realistični kršćani, koji ne prešućuju napetost između objektivne i subjektivne hijerarhije istina, potiču izmjenični dijalog u kojem se razmjenjuju pitanja i odgovori. Ta napetost potiče njihovo suočavanje.

Kooperativnost zahtijeva da u timu nema nekog znanja koje gospodari postavljanjem ciljeva, načina i opsega odvijanja zajedničkog rada. Ljudi rade zainteresiranije i bolje kad sudjeluju i u upoznavanju rada koji ih tek čeka.

IV. Daj svojim suradnicima i suradnicama vremena, pa će polako i oni doći do cilja!

Svatko tko ide u školu može na temelju svog iskustva lako proširiti sljedeći scenarij: u školi koju su zamislili projektanti čvrsto određenih okvira, mladi ljudi žure iz jedne učionice u drugu kako bi tu - svatko za sebe - u glavu brzo primio odmjereno znanje. Samo u iznimnim slučajevima dokolica (= scholé, schola) i muze imaju stabilno i vremenski neograničeno mjesto. Prisiljavanje da brzo djeluju ne dopušta ljudima - bilo učenicima bilo učitelju - da dospiju do senzibilnog razmišljanja o višedimenzionalnom svijetu. Plan učenja ili udžbenik onemogućavaju da se uobičajeni

2 Usp. K. E. NIPKOW, *Elementarisierung als Kern der Unterrichtsvorbereitung*, u: "Katechetische Blätter" 11(1986), 600-608.

3 Usp. R. KÖCHER, *Religionsunterricht - zwei Perspektiven*, u: SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Religionsunterricht. Aktuelle Situation und Entwicklungsperspektiven. Kolloquium 23. - 25. Januar 1989, "Arbeitshilfen" 73*, Bonn 1989, str. 22-59, posebno str. 37-41.

4 Usp. isto, str. 37.

oblici uspješnog opažaja vide i preispitaju i kao problem te da se oprezno istražuju novi pošiljatelji i njeguju stare mogućnosti primanja. U školi je premalo vremena za ustrajavanje na uobičajenim ili za stupanje u nove odnose među osobama i stvarima. Međusobni odnosi i zauzimanje učitelja i učenika jednih za druge tek rijetko mogu svladati velika vremenska ograničenja.

Tko surađuje mora s vremena na vrijeme zastati, kako bi razmislio o komuniciranju i interakciji skupine te je, ako ureba, ispravljati. Iznošenje argumenata, diskutiranje i debatiranje u zajednici zahtijeva više vremena od kratke zapovijesti gospodara. Njega međutim današnji emancipirani religijski pedagozi i pedagoginje kao i učenici potpuno odbijaju.

“Brže” određuje olimpijsko trčanje, dok to za religijske procese učenja ima suprotan učinak i nerijetko one koji planiraju vjeronauk navodi na izjednačavanje objavljenog pojma napredovanja sa željezničkim redom vožnje, koji - uvijek iz nekog razloga - spriječi učenike degradira na pristaše koji smetaju, kako bi ih se zatim kao na kakvom sporednom kolosijeku ostavilo na miru.

Čovjekovo dostojanstvo je nepovredivo ne samo iz teoloških, nego i iz pravnih temelja. Jesu li spori Božji suradnici za ljudski timski rad u vjeronauku manje vrijedni zato što ne pristaju u unaprijed određene vremenske okvire? - Jedno od temeljnih pitanja crkvene povijesti otvara se konkretno u vjeronauku: Kako se ponaša zajednica prema “hromima i neuspješnima”? Novacijanov rigorizam ljude isključuje. Benediktinski *discretio*⁵ naprotiv privodi uvijek iznova u zajednicu. Ona ne samo da podnosi ljudsku slabost, nego s njom i radi.

Zašto se u vjeronauku karizme polaganih ne otkrivaju, ne izgrađuju i - po mogućnosti kao ispravljatelj kurikuluma planiranog za nasilno provođenje - konstruktivno uključuju u zajednički rad? Poziv Georga Hilgera, da se religijski procesi učenja hotimice uspire, treba trajno isticati. “Hotimično usporavanje religioznog učenja može uz cijenu količinskog (pre)obilja pomoći kvalitativnom više u smislu važnijih religijskodidaktičkih namjera: više snage,

pozornosti, predočivanja i mašte te više motiviranosti da se kritički preispituje hijerarhija svakodnevnosvjetskih istina. Takvo je učenje plodno kad unesene oblike poimanja ‘s prekidima’ dovodi u pitanje, kad služi izgradnji estetske kompetencije, koja se može otvoriti za senzitivnost vjere.”⁶

Religijski pedagozi i pedagoginje imaju i društvenu i školskokritičku ulogu. Iz teoloških razloga oni ukazuju na to, da isključiv rad glavom u 45-minutnom razdoblju mlade ljude ne čini sposobnijima za život i preživljavanje. Oni dokazuju da se isključivo obrazovanje može tumačiti kao nešto što je izvan formiranja ljudskog života. Teolozi i teologinje zahtijevaju stoga za mlade obrazovanje shvaćeno kao sveobuhvatni osobni događaj i povezano sa životom. “Obrazovanje teži za sveopćim obrazovanjem i nije nikakvo skladište znanja. Obrazovan je onaj tko je u svojoj kulturnoj zajednici sposoban govoriti i zna se ponašati. Obrazovanje se ostvaruje u aktivnom korespondiranju s kulturnom zajednicom, uz postavljanje cilja koji ide za tim da se kompetentno sudjeluje u javnom životu.”⁷ Zahtijevani odnos prema životu pokazuje se među ostalim i u činjenici da pedagog svojim učenicima omogućuje izmjenu mjesta i otvara vremenske prostore za nešto neočekivano, to podupire i pritom se - po mogućnosti u tišini - time bavi, kako bi prokrio put neplaniranoj promjeni perspektive nekog stanja stvari, nekog problema ili postavljanja pitanja i odgovora. Omogućuju se povratna pitanja i mišljenja. Ona mogu biti prodornija i od samog trčanja. Kooperativni vjeronauk ostavlja vrijeme u kojem se obrađuju pojedinačni slučajevi ili ih se utemeljeno otklanja, makar pritom došlo do zaostatka u obradi gradiva.

5 Usp. *Pravilo sv. Benedikta*, 64, 11-17.

6 G. HILGER, *Prinzipielle religionsdidaktische Grundregeln I*, u: E. GROß - K. KÖNIG (ur.), *Religionsdidaktik in Grundregeln. Leitfaden für den Religionsunterricht*, Regensburg 1996, str. 9-29, ovdje 27.

7 SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Die bildende Kraft des Religionsunterrichts. Zur Konfessionalität des katholischen Religionsunterrichts*, “Die deutschen Bischöfe” - 56, Bonn 1996, str. 28.

Budući da današnji vjeronauk kao nikad prije mora računati s nejedinstvenom završnom situacijom učenika, poradi djelotvornije suradnje, ukazuje se na to da mladim ljudima valja pomoći kako bi postigli zajednička iskustva. Ono što je učenik prije dva ili tri naraštaja "onako usput" polako opažao, otkrivao i prakticirao u roditeljskoj kući, društvu ili zajednici vjernika, treba mu danas omogućiti u iskustvenom prostoru "škole". Istina je da je "cijena" za to određeno vrijeme, ali je prednost takvog postupka u tome što se mladi ljudi putem neposrednih susreta, tj. uz pomoć:

- autentičnih svjedoka spasonosne Božje vladavine,
- nesebičnih služitelja povlaštenih pred Isusom Kristom, a to su siromasi,
- ljudi koji nastoje živjeti u bratskoj vjerskoj zajednici ili
- bogoslužja u kojem kršćani slave ono što doživljavaju - višestruko i zajednički ostvaruju raznolikiji uvidi i otvaraju različiti pristupi u višedimenzionalno teološko stanje i povezanost stvari. Određeni problem gubi svoju izvanjsku, možda samo po pričanju poznatu jednodimenzionalnost. Na raznim razinama - odnosno kod samostalnog realnog ili simuliranog postupanja i produktivnog oblikovanja - mogu učenici uočiti razne mogućnosti djelovanja.

V. Liječi svoju profesionalnu deformaciju "sermonitis religiosa" i otvori usta suradnicama i suradnicima!

Budnost se podržava i kad izvanjski promatrač vjeronauka koji naizmjenično želi saopćiti iskustva i pokušajima vjere želi dati više udjela, mora označiti "monološkim" umjesto "dijaloškim". Vrijeme pripovijedanja je zasada još nepravedno podijeljeno između jednoga ili jedne i mnogih. Osoba poučavatelja još je uvijek predugo i previše intenzivno u središtu verbalnog događanja. Učiteljeva "pobjeda" 5:3 u "borbi" s njegovim učenicima oko vremena za pričanje jest Pirova pobjeda: što su češće takve pobjede, učenici su više izgubljeni za suočavanje s Bogom i sa svijetom.

U idealnom slučaju nalazi se u krugu mnogih središte pričanja; u stvarnosti ga

blokira učitelj: on informira npr. o stanju stvari, koje učenici - zacijelo polaganije - mogu unijeti u proces učenja. Učiteljica iznosi mišljenja, a da prije toga mladim suradnicima nije ostavila vremena za oblikovanje problema. Učitelj predlaže postupke, a da prije toga nije poslušao skupinu učenika kako bi čuo što oni - često bojažljivo - imaju reći. Njegove misli i objašnjenja od planiranog zajedničkog puta stvaraju monološku jednosmjernu ulicu, koja će se međutim kroz kraće ili dulje vrijeme pokazati slijepom.

Tvrdoglavost se zadržava nastavni uzorak vezan uz usmeno izražavanje: nakon učiteljeva izlaganja - bilo to u obliku pripovijedanja, bilo u obliku crtanja, bilo da izlagatelj izvještava, bilo da opisuje - slijedi točno s time u vezi pitanje učenicima. Tada oni na vidjelo iznose reprodukcije umjesto originala. Te odgovore središnjica u pravilu uobičajenom frazeologijom naziva "dobrima", ali ih neverbalno pozitivno ne potkrepljuje, što učitelju ostavlja vremena za pripovijedanje. Zatim se iznova širi učiteljevo predavanje.

Kako bi se onima koji zajednički uče i poučavaju otvorila zanimajela usta, treba izmijeniti frustrirajuću stolnotenisku igru "usko učiteljevo pitanje ili poticaj → kanaliziran učenikov odgovor" u korist igre u kojoj se prostor otvara dvostrukom dodavanju: širokim pitanjem učitelj poziva vrlo velik broj učenika da svaki osobno razmišlja, nastoji tražiti samostalne odgovore te da oblikuje mišljenja i prosudbe svojim jezikom. Ti "proizvodi" bit će tada zabilježeni i prerađeni. Koliko je to moguće, ostaju verbalno neispravljeni. Uz pomoć mimike i kretnji uputit će se na suočavanje s onim što se upravo čulo.

Učitelj koji želi promicati zrelost svojih suradnica i suradnika već kod svog pripremljanja nastave razmišlja koliko daleki put-vrijeme mora prijeći mladim ljudima često nepoznati misaoni materijal od usta govornika u ušima učenika sve do suočavanja u njihovim glavama i srcima, prije nego mladenački premišljen ponovno prijede preko usana. "Nabujalost" pitanja, preokrenuto ispitivanje ili retorička pitanja koja

oduzimaju vrijeme - sve to potiče infarkt, ali ne proširuje kanale slušanja, gledanja i mišljenja.

Vjeroučiteljica i vjeroučitelj, koji svjesno žele podijeliti vrijeme sa svojim učenicima, ostavljaju im prazna mjesta mišljenja i skele učenja njihova odlučivanja kao i dovoljno vremena za razmišljanje i oblikovanje svojih stajališta.

Zaključak würzburške sinode o vjeronauku sadrži malu uputu za komuniciranje u nastavi, u središtu koje je čovjek za kojega je izgrađen unutarnji kurikulum u smjeru zrelosti subjekata koji sami sebe određuju: Evandjelje Isusa Krista znači oslobođenje. "Nastavno posredovanje poruke ne smije - usprkos njenoj apsolutnoj ozbiljnosti - imati u sebi ništa od manipulacije."⁸ Učiteljčina ili učiteljeva "sermonitis religiosa" kod mnogih je kritičkih suradnica i suradnika bliža (ne)osnovanoj sumnji koja bujicom govorenja neće isprati mladenačka iskustva, neuobičajene kanale mišljenja, ni predviđene predrasude nekog predmetnog ponašanja i impulzivne strategije ponašanja. Učitelju se pripisuje autokratski stil vođenja, koji on - polazeći od svoje teološke sklonosti - ne može potvrđivati. Stil pitanja religijskog pedagoga određuje se po opsegu u kojem on pokušava oprezno slušajući praktimirati dobro naučenu eklesiologiju zajedništva.

Učitelj koji svojim učenicima želi otvoriti usta, treba se prekvalificirati od protagonista koji priča u uslužnog slušatelja. Njegovo je mjesto u slušajućem središtu događanja, kako bi benediktinski diskretno i usmjereno otkrivao i ispravljao smetnje kod prenošenja novosti.

Zajednici u hodu treba posvijestiti da govornik šalje kodiranu "kvadratičnu vijest":

- on ne saopćava samo informaciju o nekoj stvari, nego
- pritom i samog sebe predstavlja,
- izražava u kojem je odnosu prema primatelju i
- nastoji utjecati na njegovu misao, osjećaj i postupke.

"Primatelj je svojim dvama ušima biološki loše opremljen. Zapravo mu treba-

ju 'četiri uha' - jedno uho za svaku stranu."⁹

- Njegovo "materijalno uho" shvaća kako treba razumjeti poslano stanje stvari.

- "Samoobjavljujuće uho" aktivno osluškuje samoga sebe u sutitrajućem svijetu osjećaja i misli pošiljatelja.

- "Vezno uho" sluša što pošiljatelj vjeruje: koga ima pred sobom.

- "Pozivno uho" iz poruke odčitava zahtjeve prema slušatelju.

Učitelj će pažljivo pratiti je li u učeničkoj skupini jedna strana kvadrata vijesti preopterećena i mora li se nekako osloboditi ili možda treba očistiti neko začepjeno primateljsko uho. Prije svega u učeničkim skupinama u kojima se sudaraju specifični slojevi navika govorenja, pedagog djeluje pomoću pokreta i mimike kako bi se izjednačilo razumijevanje usredotočeno na osobu i povezano s predmetom. Nijedan učenik ne smije zbog oštrog, vrijeđajućeg pošiljatelja biti siguran u svoju negativnu sliku o sebi, jer to još čvršće zatvara usta. Treba priznati glavni uzrok smetnji kod primanja: zatvoreno mišljenje koje više ne prima nikakve nove kvalitete pošiljatelja.

VI. Smanjij pojedinačni i izgrađuj partnerski i skupinski rad!

Pomoći mladima da vezanost palog čovjeka na Boga promatraju kao pozitivnu ovisnost i poticati ih da to slobodno prihvate te im, ne sputavajući ih, ponuditi ono što će im pomoći da osobno oblikuju svoj odnos jest rad koji potpuno iscrpljuje snage.

"Uporan rad"¹⁰, predavanja "religije", može biti umanjen: učitelji ili pedagozi odvažuju se djelomično predati interakcijske, komunikacijske i radne niti iz ruku. S vremena na vrijeme prenose svojim učenicima upravljanje i kontrolu cjelokupnog procesa učenja. To učenika rasterećuje jedino ako i

8 ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, Zagreb 1995, str. 29 (točka 2.4.4.)

9 F. SCHULZ VON THUN, *Miteinander reden 1. Störungen und Klärungen. Allgemeine Psychologie der Kommunikation*, Reinbeck bei Hamburg 1981, str. 44.

10 Virgilije, *Georgike*, I 145 sl.

on to puštanje planira i lagano uvježbava. To svjesno dijeljenje ne treba poistovjetiti s nekim "laissez faire" stilom, koji nije koristan ni razvoju mlada čovjeka ni teološkom "stanju". Frontalna nastava ne može se uvijek, ali se ipak sve češće nadomješta, ako se kompetencije mladih ne shvate ozbiljno.¹¹ Napuštanje učiteljskih aktivnosti izgrađuje učenike. Pojačava se društvenoodgojni vid zajedničkog djelovanja. Razbijaju se autoritativni ustroji. Nadaleko prošireno receptivno ponašanje se mijenja.

Samostalan rad odnosno rad koji zahtijeva jednako učenje ili jednako podijeljene domaće zadatke odnosno koji je možda različit prema vremenu potrebnom za učenje ili se služi različitim uzorkom učenja ili interesima učenja, odgovara njihovoj pojedinačnoj naravi. Mnoge mogućnosti izražavanja jednog problema postaju vidljive. Zajedno ih opskrbljivati ili ih svjesno ostavljati jedne nasuprot drugima, zadatak je skupine učenika u daljnjim satovima pouke. Razlike u načinu viđenja ili kod prosuđivanja nekog problema nisu negativni znakovi, nego izraz poštovanja vrijednog, zasluženog radnog procesa koji pojedince odgaja za osobno odgovorno mišljenje i držanje s obzirom na religiju i vjeru.¹² Tko neku vjeronaučnu knjigu nepristrano označava "radnom knjigom" tvrdi da prilozi smjeraju prvenstveno pojedinačnom radu - bilo da oraspoložuju ili trebaju pripremiti na nastavu, bilo da imaju ulogu vježbanja, produblivanja ili primjene. Tijekom duljeg vremena izoliraju učenike i ne djeluju integrirajuće. To sprječava pedagoški rad, prije svega u skupinama za učenje, u kojima ne samo da su podrijetlo mladih ljudi te njihova životna i (ne)vjernička iskustva jako udaljeni nego govore i vrlo različitim govorom.

O Bogu koji potvrđuje i prihvaća svakog čovjeka ne smije se u vjeronauku razgovarati jedino uz pomoć tekstova, nego ga učeničke skupine moraju iskusiti i u međusobnom suočavanju. Smije li se vjeronauk s pravom zvati "dijakonijskim", pokazuje se i u izboru društvenih oblika, u kojima je izazvana i promiče se ne samo čovjekova pojedinačna nego i društvena narav. U nastavi

po razredima pojedinačno promicanje "dvo-naravnih" osoba puno je teže usmjereno nego u malim skupinama, u skupinama koje izvode jednaki zadatak ili u njemu imaju udjela. Za njih se nudi i razlikovanje prema stupnju razvoja učenika ili prema radnom vremenu. Uvjet djelovanja koje razlikuje i promiče pojedinačnost jest jasna "slika razreda" i točno poznavanje izlazne situacije mladih s obzirom na određenu temu.

Partnerski rad i rad po skupinama u vjeronauku, u kojemu mladi ljudi lakše međusobno razgovaraju u sve izraženijem ozračju povjerenja, nisu nikakvo prilagođavanje pedagoškim modnim valovima. Oni su teološki utemeljeni na načelima katoličkog društvenog nauka, i to:

- načelu osobnosti. Osobnost je "temeljna situacija i zahtjev čovjekova društvenog bitka"¹³.

- principu solidarnosti. Svatko se treba zauzeti za zajednički posao, a zajednica učenja se zauzima da svatko može uspješno raditi.

- principu subsidijarnosti. Radna zajednica, prvenstveno učitelj, nikome ne oduzima ono što netko sam od sebe može izvršiti. Ona će se umiješati tek onda kad neki učenik doista više ne može napredovati. Najbolji pomagateljski postupak zajednice, učitelja ili sposobnijih učenika jest pomoći nekome da sam sebi pomogne. Takav oblik pomaganja ne ograničava ni temeljnim zakonom pismeno zajamčeno razvijanje osobnosti.¹⁴ Ono promiče zahtijevano stvarateljsko djelovanje osobe.

Kooperativnost prekoračuje područje katoličke religije. Otvara se ljudima drugih vjeroispovijesti i religija, ne žrtvujući svoj profil.

Vjeroispovijesnokooperativni vjeronauk nadilazi ograničenja školske zgrade i pove-

11 Usp. B. JENDORFF, "Handlungsorientierter Religionsunterricht": keine Mode, sondern fundamental, u: "Ibw journal" 34(1996)6, 3-12.

12 Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, Zagreb 1995, str. 30 (točka 2.5.1.).

13 J. HÖFFNER, *Christliche Gesellschaftslehre*, Kevelaer 61975, str. 29.

14 Usp. čl. 2 (1) Ustava.

zuje životni prostor, npr. pomoću projektnih dana i tjedana.¹⁵ Promjer djelovanja proširuje se prema životnim zahtjevima. Zajedno se naviješta pluralno društvo, kritički protumačeno s kršćanskog stajališta i u postupcima odgovorno supostavljeno. Vjeronauk se ne događa samo na crkvenom trgu, nego i na gradskoj tržnici. On je politički. Konstruktivno sudjeluje u svakodnevnim poslovima zajedničkog bivovanja i stavlja u promet "Gospodinov novac".¹⁶

VII. Svojim djelovanjem nastoj pridobivati za suradnju!

Religijske pedagoginje i pedagozi ukazuju na osobu govoreći "Ja", a ne anonimno u trećem licu "Trebam...". Isto se očekuje i od učenika. To promiče alternativno mišljenje. Kako bi se došlo do cilja, "jednaki na putu" nastoje doći do rješenja postizanjem prihvatljivih kompromisa. Međutim, sasvim je moguće da se pritom čuju i neobično jasne odluke i izražavanje skučenog oblika mišljenja. Sve se to poštuje i stoga što se od mladog čovjeka ne smije očekivati isti ton kao i od starijega.

Vjeroučiteljica i vjeroučitelj traže saveznike čije je "oslobođenje po njegovanoj kulturi raspravljanja" pedagoški ideal. Samo zajednički mogu se suprotstaviti strujama što mladima, koji za svoj životni put žele razviti vlastito mišljenje, uključujući

osobno ispitivanje i mišljenje, ukidaju dužnost utemeljenja mišljenja. Sumnja ljudi u Boga te nesavršeni svijet i otvorenost biografski usmjerenih i s iskustvima povezanih procesa učenja jesu šanse da se pronađe osobno stajalište. Sigurnost koja je nametnuta "odozgo" iz čvrsto zatvorenih struktura, koje bojažljivo izbjegavaju pluralnost teološkog traženja, ne odgovara slici Boga, koji kao čovjekov suradnik uvijek iznova sudjeluje u ljudskoj povijesti i neočekivano dopušta otkrivanje svojih tragova u svakodnevici, u uzvišenim kao i u osamljenim trenucima života.

Primijete li učenici da njihova učiteljica i učitelj nisu pristalice prosvjetiteljske moderne, nego su suvremeni pratioci u ekspediciji, koji se s istomišljenicima u razgovorima i u argumentima zauzimaju za interese mladog naraštaja i oštro se suprotstavljaju svakom napadu na čovjekov "Ja", tada će im postati jasnije da jedino kooperativan vjeronauk služi razvoju njihove osobnosti i poboljšanju kvalitete života.

-
- 15 Usp. E. GROß, *Konsequenter Religionsunterricht: Aktion und Projekt. Praxis des Christlichen in theologischer, pädagogischer und didaktischer Perspektive*, Donauwörth 1994.
- 16 A. AUGUSTINUS, *Vom ersten katechetischen Unterricht* 2, München 1985, str. 14.